

A SZÉKELY GAZDA TÁRSADALOM JÖVŐJE.*

NÉPIES ÉRTEKEZÉS A SZÉKELY
SZOCIÁLIS BAJOK ORVOSLÁSÁRÓL.

IRTA:
FEJÉR SÁMUEL,
TORJAI FÖLDBIRTOKOS.

KÉZDIVÁSÁRHELYI KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1907—21.

---

* A digitális változat két különböző példány felhasználásával készült. Mindkét példány 15. és 16. oldala sérült volt, és bár a sérült részeket rekonstruáltuk, ezeket a részeket a digitális változatban piros háttérkiemeléssel jelezzük, mivel a szöveg rekonstrukciója során tévedhettünk.

»Nem mondom én előre székelyek,
Előre mentek úgy is, hős fiúk;
Ottan kíván harcolni mindegyik,
Hol a csata legrémesebben zúg.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis csepje drága gyöngyöt ér.«
Petőfi Sándor: A székelyek.

Mélyen Tisztelt Olvasóim!

Annyian foglalkoznak mai napság a közügy-
gyel; sajtóban és tanácskozási termekben folyton
szó esik a magyar gazda jövőjéről, a legtudomá-
nyosabb módszerekkel keresik a bajok orvoslását
és fájdalom! nem találják, nem találhatják meg!

Hiszen csak a közelmúltban is, magában az
ország kormányzati rendszerében és a képviselő-
házban is, oly sokféle színváltozatait láthattuk az
ország gazdasági fellendülését célzó törekvések-
nek; voltak ottan u. n. agráriusok közös vámte-
rülettel és voltak külön, önálló vámterülettel és
ma talán ezek alkotják a többséget is; voltak, kik
csak az egyoldalú szem (gabona) termelést aján-

lották és voltak, kik a kizárólagos állat- és specialiter szarvasmarha tenyésztésben látták a felledülés és várható okát.

A székely gazdasági viszonyokról nem esett szó e nagy vitákban. Mert megbocsássanak nekem az irányadó körök, én a birtokrendezés kérdésének földszinen tartásából, a dolog lényegének, a székely gazda társadalom jövőjének kérdését nem tudtam kiolvasni, legalább is nem úgy, a mint szerény nézetem, szerint ez az óriási fontossággal bíró kérdés magának helyet érdemelne. A tusnádi kongresszus s illetőleg a Széll bukása óta a valódi székely kérdés lekerült a napirendről s helyét a birtok politika foglalta el, mely azonban a saját ágazatában is, gyümölcs és áldást hozónak csak a nemzeti kormány megalakulása és a kézdi-kerület eddigi nagyérdemű képviselőjének, P o l ó n y i Géza urnak igazságügyminiszterré történt kinevezése óta várható.

Ez a kérdés azonban kiesik jelenleg az én horizonthomból, mert ezen értekezés szempontjából irrevelans, hogy tagosított avagy tagosítatlan birtokon történik-e az a munka, a melytől, s a melynek mikéntjétől függ szerintem a székely gazda társadalom jövője!!

Magunknak kell hát jövőnkkel foglalkoznunk. Magunknak kell meghánynunk-vetnünk azt az izgatónan érdekes kérdést, hogy hogyan fogunk még élni és hogyan jobban? És mint a székely összeségnek egy igénytelen tagja mondom én el e hátsábokon szerény nézeteimet és ha lesznek, akár milyen kevesen is, a kik ezeknek helyet adva, a székely gazdálkodásnak egy új, szerintem helyesebb irányát fölkarolják, avagy fölkarolásán csak gondolkoznak is: én minden jutalmamot elnyertem.

II.

Talán egy foglalkozási ág sincs, a hol a tapasztalatoknak oly széles mezeje nyílnék meg — mint a gazdálkodásnál, A mai, igen szép számu gazdasági irodalom termékeiben igen neves és nevezetes gazdák közlik észrevételeiket, tapasztalataikat, melyek mindannyian a közjóllét emelkedését célozzák; immár leszűrődött és szinigazságnak elismert általános érdekü megállapodásokból fogunk mi is érveket kovácsolni fejtegetéseink igazolására.

Bizonyára nem lesz ismeretlen dolog tisztelt gazda társaim körében, hogy miként az egész világon, akképen édes hazánkban is: a szarvasmarha

árának rohamos emelkedését észlelhettük és kapcsolatosan az árak emelkedésével, láttuk mindenféle takarmány növények árának emelkedését is.

A meglepő körülmény okát ma már a tudomány fényesen kiderítette, mert tudjuk, hogy míg egyfelől a hus fogyasztó emberi nemzedék száma iszonyatosan megnövekedett — addig másfelől fájdalom! Afrika és Ausztrália mezőin az irtóztató keleti marhavész ezer és ezer számra ölte le a barmokat, melyeket eddig az európai katonaság számára conserveknek készítettek ki, s a melyeket most már európai husok kellene, hogy teljesítsenek, azonfelül pedig mindjárt a hus drágulás első stádiumában ütött volt ki a rettenetes kelet-ázsiai háború az orosz és japán nemzetek között, a mi szintén a hus áru emelkedésének nivóját hosszú időig fenntartotta.

Valamely piacon egy árucikk rohamos kelendősége, ugyanazon cikknek rohamos bevitelét is kellene eredményezze ... de mit látunk? Hétről-hétre itt a kézdivásárhelyi piacon is a levágandó marhák száma csökken és a csaknem megduplázott árak mellett is ugyyszólván elkapkodják a jó marhát.

Igénytelen szavam nélkül is tudom, hogy

gazdatársaim e körülményeket nyitott szemmel nézik s a tanulságot levonják a dologból és a szarvasmarha tenyésztéséhez kétszeres erővel és lelkesedéssel fognak hozzá látni, de hogyan-hogyan kétszerezék meg állataik létszámát, hogy tegyenek nagyobb jövedelemre szert, mikor — gondolják — el eddig is, minden lehetőt megtettek erre nézve?!

Ime itt fekszik előttünk egy óriási fontosságú szociális kérdés és annak megoldhatási kulcsa!!

Mert bizony, ne gondolják igen tisztelt olvasóim, hogy erre nézve ut és mód ne volna és hogy e kérdésre feleletet ne lehetne adni....!

Hát bizony a gazdálkodás tekintetében is ma már két irányzat ajánlkozik megszívelésre, az egyik — a régi — u. n. szemtermelés, vagyis a kalászosok termelése a másik az állat tartás alapjait képező u. n. zöld takarmányok meghonosításának kérdése.

Mielőtt azonban ez utóbbiról részletesebben szólnék, meg kell emlékezni mégis a birtokrendezés ide vágó részletéről t. i. az elkülönített és külön kiszakított erdei és mezei közlegelőkről.

Bámulatos dolog az, hogy napjainkban mig mindenütt és minden téren, teljesen jogosan és helyesen — keressük az egyesülés szálait, alapit-

juk az egyesülés szálait, alapítjuk a szövetkezeteket, egy szóval felismerjük a tömörülésben rejlő erőt; addig a legtöbb községben már végbement arányosítás sorrendjén tudomásom szerint nem történt arra való nézet törvényes intézkedés, hogy az állat létszám fokozása vagy legalább is státus quóban tartása végett az u. n. közlegelők intézménye legitimáltassék!

Bámulatos ez a dolog azért, mert azt hiszem nem nagyitok, ha azt mondom, hogy már évszázadok óta marhájából pénzelt a székely gazda főleg és főképen; régebbi időben, adóját is marhában fizette meg: a peculiumot, az erdélyi marha világszerte hírességét a székely havasoknak köszönhette: azoknak a székely havasoknak, melyeknek tájékáról messze üzött ma már embert és állatot, gazdát és jószágot: sipszava azoknak a gőzösöknek, a melyeknek nyomában rongyosan és éhesen, krumplis zsákjával munkáért és pénzért remegő görnyedt alakjával ott található mindenütt az egykor fajtájára, nemes mivoltára méltán oly büszke székely!!

Mindenesetre egy új birtokrendezési törvény- „sine qua non“-ja kell legyen az erdei közlegelő intézménye, hiszen egyszerűen nagyon elszomorító

tény, hogy egy-egy pár szép erdélyi — ökör látása — csak mint a letűnt dicső idők fájó remisztenciája, emlékezete dereng reánk!!

Itt kell megemlékeznem az annak idejében Darányi földmivelésügyi Miniszter által inaugurált u. n. székely-kirendeltségről. Ez a testület észrevéve a bajt, melyet vidékszerte egy hibás törvény, jobban mondva a birtokrendezési törvény, hibája szült: mintegy ennek corrigálására a háromszékvármegyei osztálya által az e megyei gazdabizottság támogatása és részvétele mellett létesítette az u. n. „Bálványosi“ állami legelőt, egyelőre három évre kibérelte e területet a tulajdonosától.

Ez az igyekezet egy geniális terv, egy fényes conceptió volt — és ha az eredmény nem minden tekintetben is kielégítő — az csak azon egyetlen egy ténynek tudható be: hogy vidékünkön az állat létszám már akkorát csökkent, hogy hosszú-hosszu idő, kell míg a betegségből lassanként épülgetünk, hogy a resultatum a tervezet geniálitásának teljesen megfeleljen.

A „székely kirendeltség“ fáradhatatlan ügybuzgalma és jóakarata, a már egyetlen remedium a „simmenthali“ importtal is fülünkbe dörgi korunk

és jövőnk hatalmas jelszavát, a mely így hangzik: termeljétek minél több húst!!

Észre kell tehát vegyük a programot, melyet az ahhoz értő emberek legkiválóbbjai, bár hallgatagon, de annál észrevehetőbb módon elénkbe terjesztettek: hogy a székely gazda társadalom jövője az állattenyésztéssel, a hus termeléssel van egybekötve!!

De hogyan...? Fölvethetik e kérdést sokan ..... hogyan termeljünk több húst, hogyan tenyészünk több marhát az eddiginél?

Hát erre mélyen tisztelt olvasóim és gazda társaim csak egy felelet van: az intenzív, annyi mint belterjes gazdálkodás üzésével!

Ha megengedik, pár szóban megmagyarázom ezt is.

III.

Gazdatársaink el eddig, ha megtakarított pénzük volt, legott földbirtokba fektettek, igen helyesen tették, úgy gondolkozván, hogy ez a legbiztosabb tőke elhelyezés.

Mondom, ez igen helyes gondolkozás, de nem minden esetben célszerű!

Tisztelt olvasóim bizonyára igen jól ismerik

azt az egyszerű eljárást, midőn a borról, vagy a szeszről azt szokjuk mondani, hogy ez ennyi és ennyi vizet bír meg: ha kellő quantumot adjuk hozzá, a legkitünőbb italt nyerhetjük, de ha *erején* felül adjuk hozzá a vizet — akkor magát a jó anyagot is tönkre tesszük, kárba valljuk, holott mennyiségileg csakugyan több lett.

Igy vagyunk, mint egyének a birtokkal is, ha nem bírjuk meg!

Szinte hallani vélem, hogy egyik-másik atyánk-fia azt jegyzi meg erre: dejszen, adnának csak a kezemre vagy kétszáz holdat, tudom én mit csinálnék vele...!

Ugyan mit...? Feleljünk meg erre a kérdésre mi is.

Röviden, elmenne a kézdivásárhelyi takarékpénztárak valamelyikéhez és kölcsönképpen *pénzt* venne föl, mert hiszen akkor, már több cselédre és munkásra, sok szerszámra is lenne szüksége — e szükség rögtöni lévén — a pénzt, máskép mint kölcsön útján ki nem teremtheti.

De fordítsuk meg a dolgot. Ha az előbb említett fölösleges tőke pénzét nem tisztán mezei birtokba fekteti, hanem akár olcsóbb erdei legelőt

veszen vagy bérel rajta, akár hasznos állatokat, teheneket, juhokat vásárol — ezek további kultiválására, mivelesére, hasznosítására már *nem kell* kölcsönhöz fordulnia, hanem legfeljebb eddigi bir tokának egy jó részében az eddigi rozs vagy buza helyett — fekete borsós árpát, zabot, vagy ha a hely természete engedi, lucernát vagy herét, egy szóval takarmány-növényt kell termesztenie, ezeknek ára tudvalevőleg aránylag a buzáéval konkurrál és ha a jó Isten egy kis szerencsét ad a tehénkéhez vagy a juhocskához — biz az hamar fölszaporodik, a fölösleget mindig *drága* pénzen megveszik és elő áll a helyzet, hogy sem a drága kézi erőt a föld szemestermelésére, sem a vásárolt föld (erdő), adóját olyan nagy mértékben nem kell, hogy hordozza a kis gazda — kiből azután egy kis szerencsével *nagy gazda* is lehet, ha mindjárt nincsenek is nagy tábla buza földjei!

Rövidebben azt akarjuk hangsúlyozni, hogy az okszerű állattenyésztés, mire itt vidékünkön igen alkalmas talaj van, a boldogulás egy legfőbb forrásául kínálkozik.

A társasulási ösztön eléggé sajtáságos és sajnálatos — de így van — a székelységben nincs eléggé kifejlődve, ezekre később egyáltalában

kiterjeszkedni óhajtván, most csak a tejszövetkezetekre vonatkozó szempontokat érintem.

A szarvasmarha tápértékek sorozatában első helyet foglalja el a széna és a répa. Kiváló erőfejlesztési tápszer a széna, a tejtermelésre a répa — darával mint abraktakarmánnyal — a legalkalmasabb. Mindezt csak futólagosan érintve, a belterjes gazdálkodással a legszorosabb összefüggésben áll annak a kérdésnek elbírálása és eldöntése, hogy vajjon *a jásztarolt* avagy *a legelős* marha tartása a gazdaságosabb s illetve jövedelmezőbb? A látszólagos ellentmondás itt senkit se tévesszen meg. Az előbbi oldalakon ugyan lánsát törtem a közlegelők létesítése végett és azt minden állattartó gazdára nézve feltétlenül hasznosnak és kívánatosnak declarálom itt is: de az aztán egészen más kérdés, hogy miből van nagyobb jövedelme a gazdának, legelős avagy jászlon tartott marhájából-e?!!

Itt kizárólag tehenekről és borjakról lévényszó, első sorban a tej értékesítés mikéntje jön kérdésbe. Ha van a tejnek állandó piaca és különösen ha van tejszövetkezet, az esetben a székely kis gazdának feltétlenül az állat, vagy állatok *jászlas* eltartásáról kell gondoskodnia. Eltekintve

attól, hogy rohamosan fejlődő, kitünő borjakat tud nevelni, oly mindennapi biztos jövedelemre teszen szert e mellett, mely összespórolva igen tekintélyes összegre rug.

Tegyünk egy kis számítást Semmiből, mint a közmondás is mondja, csakugyan nem lesz semmi, de induljunk ki egy 4 holdas (8 köböl)-féle földbirtok tulajdonosának helyzetéből. Ez megjegyzem csak egy átlag számítás és egyáltalában nem személyszerinti.

A nyolcz köböl-féle földből természetesen legalább is évente kettő és fél köböl-félét a jelenlegi gazdasági uzus szerint „ugarban hagy. Ezt az oldalát a dolognak azonban ne érintsük.

A megmaradt földterület megműveléséhez egy pár igavonó állat föltétlenül szükséges. Nem tudna ezek nélkül a gazda egyáltalán existálni; ezek fentartásáról tehát okvetlenül, gondoskodnia kell. A célszerűségnek legmegfelelőbb az eltekintve attól, ha már kész felnőtt borjai nincsenek, hogy két tehenet vásárol, persze jármos teheneket, melyik alatt esetleg kis borju is van, de ezeket nagy áron kell megfizetnie.

No de mondjuk, hogy beszerezte. Jön a munkaidő. Az ugarból fönnmarad 5 és fél köböl -

a minő terület két harmadát ősszel bevetette rozs és búzával, egyharmadát fennhagyja a tavasziaknak, többnyire borsó, árpa, pityóka, törökbuzának stb. — ez megint „uzus“. „Három köbölféle rozs, vagy buzavetésből lesz jó termés esetén 24 hektó gabona és ennek árát átlag 5.50 frtra téve, egyikével másikkal eme terület után a szalmát is bele számítva, alig lesz 120 frt nyers jövedelme.

A törökbuzát és pityókát elhasználja a család és vagy egy sertés — az árpa termés kenyérét szintén, a szalmával pedig telelteti vagy egy marháját. Mondom ez csak nagyjában való számítás és átlalában így is van. A tehének borjúját tavasszal, illetőleg nyáron a legelőre csapja, de különben az állatokra nézve a helyzet nyáron nem változik Fordítsuk meg azonban a dolgot a *mi* szempontunkból; persze ebből kiindulva jobb volna, ha az „ugarrendszer“, mint „rendszer“ törülve volna — de ha meg van ám maradjon, azon egy pár juhocska megél.

Mi ugye számítunk, hogy bevetne 1 és fél holdat borsós árpával és zabbal, 1 holdat rozsszal és ismét 1 és fél holdat pityóka, törökbuzával és esetleg lucernával. Vagy is most már nem eladásra szánt „szemet“ termelne, hanem állattar-

tásra takarmányt, a másfél hold **borsós árpát** részben zölden, részben szalmában hozzászámítva a lucernát is, egész éven át megbirna még két fejős tehenet otthon az istállóban, melyhez esetleg télen járulhatna kevés kukorica-dara és ekkor lenne folyton tej, felnőne legalább egy borju, mely már éves korában 59—60 frtot ér, azonkívül a tejhozam jövedelmet ad és elsőrendű táplálékkal tartja a családot s amellet még marad kenyérnek és eladásra circa 8—10 hekto rozs az egy holdnyi bevetett területen.

Már most ha tekintetbe vesszük azt, hogy ez a két állandóan jászlazott fejős tehen akár együtt, akár felváltva csak 300 napig is fejeti magát és teje a házi szükségleten kívül csak napi 30 krajcárban értékesítettik is, az már 90 frt tiszta hasznot ad, ehhez egy borju ára 60 frt, összesen 150 frtra rug, az eladandó rozból kapjon csak 30 forintot, ez összesen 180 frt, tehát épen felével (60 frttal) több, mint a kalászos módszerü termelés jövedelme és ehhez akkora munkaerő sem kell, mint ahoz és mint forgó, de azért állandó tőke, a két tehen szintén tekintélyes értéket képvisel, azonkívül a kitünő tejtáplálék sem megvetendő. Végül a trágyát se feledjük el,

a minek folytán földjei állandóan javulnak és lesz évről-évre több és jobb igás ereje és több jövedelme!

Ime tehát szinte elvitathatlanul igaznak bizonyul a belterjes gazdálkodás üdvössége, csak hogy itt még nem állapodhatunk meg. Természetes, hogy ez a kicsinyben eszközölt számítás még sokkal inkább beválik egy nagyobb terjedelmű ingatlanra téve, — a kicsinyben vett példát csak azért vettük fel, hogy *bárkire* is alkalmazhassuk.

A belterjes gazdálkodásra: tejtermelésre és borjunevelésre, ma szintén elvitathatatlan tény az is, hogy ezekre nézve az eredeti piros-tarka simmenthali fajta a legalkalmasabb. — Igaz, hogy jobb és bővebb táplálékot kíván, mint a fehér marha, de viszont óriási tejhozama, gyorsabb fejlődése, szaporább borjazása a ráfordított takarmányt fényesen meghálálja.

Azonban semmi esetre sem kívánhatjuk nézetünket bárkire ilyen vagy olyan irányban ráoktrojálni; aki fehér marhának a barátja és azt, — amiben szintén igaza van — piacosabbnak s kitartóbbnak tartja, ám maradjon nézete mellett, ez fölötte kívánatos; de ahol külön legelő nincs és az említettem jászlas eltartás különben

is kifizeti magát, ott feltétlenül a piros-tarka hegyi marháké az elsőség.

Jászlas eltartásról lévén szó, nem lesz talán felesleges, ha egy tejgazdaság részére igen kitűnőnek talált pár abrak-takarmányt felsorolok.

Feltételezve azt, hogy vidékünkön a tejtermelés és tejgazdaság nagyobb elterjedést fognak venni, előbb a *zöld takarmányozás* lényegét mondom el röviden.

Volt idő és talán még napjainkat is hozzá számíthatom, mikor e kérdés egyszerűen még „rébusz-talány“ volt a gazdaközönség előtt. Zöld takarmányozás? Hó'sze, van-e takarmány, amelyik nem zöld, gondolja magában a székely gazda. Ebben, mint különben mindenben, a józan székelynek igen sok igazsága van, csak hogy ezen igazságnak a rendszerével is meg kell ismerkednünk, mert ez a fő.

Zöld takarmányozásnál a fő kiindulási pont az, hogy az elvetési tervezet úgy állítódjék össze, hogy kora tavasztól késő őszig állandóan zsenge, jóízű és tápláló zöldtakarmány-kóst álljon rendelkezésre. Ez elérhető, ha ősszel biborherés szöszös bükkönyt, vagy általában bármiféle őszi keveréket vetünk kora tavaszi használatra; ta-

vaszszal viszont lóherét, baltacint, lucernát, később fekete borsós árpát és csalamádénak való kukoricát, melyek különböző időben vetve, késő őszig kitartanak.

Egy többtehenes gazdaságban különbséget kell tenni aztán a tehenek minémiségére is. Egy szakszerűen vezetett tehenészetben a téli takarmányozás idején a takarmányozás alkalmazkodik az illető állat tejtermelő képességéhez, amennyiben a meddő és elapadt tehenek semmi vagy igen kevés, ellenben a bő tejet adó tehenek erősebb abrak-takarmányt kell hogy kapjanak a rendszer életfentartási táplálékon felül.

A zöld takarmányozás idején azonban ezen hasznos elvet rendszeres körülmények között nehezebb megvalósítani, mert míg télen a száraz takarmányok elkülönített adagolása könnyen keresztülvihető és kiszámítható, addig a zöld takarmányozás idején ezt gépiesen végrehajtani nem lehet.

Az eljárás a következő: Mindenek előtt a tehen-állományt kell két, három vagy több csoportba osztanunk, ami alatt persze nem azt értjük, hogy akinek például három tehene van, azt három külön istállóba helyezze el, — hanem itt

az irányelvre mutatunk rá csupán, melyet szem előtt tartani tanácsos, hogy a tej bősége ne csökkenjen.

Erre nézve az irányadó, hogy az elapadó tehén kevésbé zsenge zöldtakarmányt kapjon, melyet esetleg árpaszalmával is lehet keverni, míg a jobb és legjobb tejelőknél, habár egy kissé fonnyadt, de azért fiatalosabb kaszáltból adunk; mert tudvalevő dolog, hogy a zöldtakarmányozási rendszernél a tejhozamra való nézvést az elszáradt és elfonnyadt kóst meg sem közelitheti a frissen kaszáltat. A szénánál pedig egészen megfordítva áll a dolog; de a tejelő tehéneknek, — persze megfelelő mérsékelt adagolással — a frissen kaszált bükkönyös záb, borsós árpa, avagy lucerna, elsőrendű táplálékot képez.

Ha már egyszer egy tehén még jó tejelési idejében van, — amit az illető gazda mindig maga tudhat legjobban — akkor egy kevés abrak-takarmánnyal úgy a tej bőségét, mint kiváló jó ízét nagyban elősegítheti.

Ilyen kiváló abrak-takarmány az *árpadara és liszt*, mely a tejnek és vajnak nagyon kellemes ízt ad.

A *zabliszt* a szopós borjak erejét kiválóan

neveli, a tejhozamot bőviti, ugyszintén a tej zsirtartalmát is; az ilyen tejből készült vaj kiváló fehér, finom és puha lesz.

A *szeszmoslékról* már kedvező tulajdonságokat nem mondhatjuk el; mert ez még a tej zsirtartalmát semmit sem emeli, — addig a vaj minőségét is rontja.

Hasonlót mondhatunk a cukorgyáraktól visszakapott u. n. „*répa-szeletre*“ vonatkozólag is, mely a tejet rontja, sajt készítésre alkalmatlanná teszi, a vaj pedig rosz izü és faggyuszerü lesz tőle. Hízó, tehát nem tejelő állatoknak azonban igen jó takarmány.

Végül ugy a takarmány-répa, mint a pityóka *főzött moslékja* árpaliszttal keverve, tejelés szempontjából igen kiválónak bizonyult.

Ezek volnának nagyjában a székely gazdasáadalom jövője fejlesztését illető reform-kérdések anyagi téren. — Ezek után legyen szabad rátérnem értekezésem tulajdonképeni anyagára, az ugynevezett *szociális* kérdések fejtegetésére.

IV.

Mindenek előtt azt a kérdést kell fölvetnünk, hogy a székely gazdaközönseget érdeklőleg itt a

székelyföldön vannak-e szociális jellegű jelenségek és melyek azoknak lényeges szimptomái és mik az ellenszereik...?

Az ezekre adott válasz után, annak előre bocsátása végett, hogy a szives és türelmes olvasót nem akarom e kérdések afrikai homok-sivagtagjaira vinni, kijelentem hogy, rátérek azon intézkedések tárgyalására is, amelyek a jelen nemzeti magas kormánynak kezében vannak ugyan, de kérnünk kell és esedeznünk, hogy azok életbeléptetésével a csakugyan létező általános, székely gazdasági socialis bajokat megnyihitse és megszüntesse.

Bizony azon szociálista jellegű megrázkodtatások, melyek édes hazánk fővárosából kiindulva magát Budapesttel és honunk minden vidékét többé-kevésbé dulták és sujtották, székely gazda közönségünket sem kerülték el, és noha agresszív támadó jelleget nem is öltöttek, de kártékony hatásuk a jelentékenyen fölemelkedett napszámos és más munkás bérvizonyokban, valamint a magas napszám és évi béráraknak éppen meg nem felelő csökkent munkakedv, és a kötelesség hanyag teljesítése iránt hajlamban nagyon is észrevehetően jelentkeznek.

Miután egyszerü, józan és okos székely gazda közönséghez akarok szólni, és a „socializmus“ mibenlétét szinte kötelességemnek érzem ezen pár bevezető szó után nekik megmagyarázni, engedjék meg, hogy a sok szó-virággal és másfajta cikornyasággal föleresztett tudományos szinezet nélkül, az „apostolok“ így szokák — én a magunk egyszerü nyelvén és csekély felfogásom szerint, határozom meg az u. n. „socializmust“.

Mindnyájan érezzük és tudjuk, kik e földön élünk, hogy az embernek, mint minden más élő lénynek — *táplálékra* van szüksége. A földet a jó Isten megteremtette, elárasztotta áldásaival: a napfénye jótékony meleget, a hős szellők perme-
tező esőt árasztanak a föld felszínére, hogy legyen a föld termő rétegének *ereje* arra, hogy a jó Isten teremtett lényeül: az állatokat és főleg az embert táplálékkal elláthassa. Ámde a Bibliát maguk az u. n. sociálista apostolok se tagadhatják meg — hogyha igen — akkor nincs kikkel beszélgetnünk a Biblia tanítása szerint a Paradicsomból a teremtő kiüzte az embert egyszersmind megparancsolta azt is, hogy: „ezután véres verejtékkel kell keresned kenyeredet...! Ez a véres verejték, tisztelt olvasóim a *munka*, melyet telje-

sitenünk kell mindannyiunknak, kik e földön élünk; kik munka nélkül akarnak élni, azok megakarják lopni a napfényét, és a felhők záporát, elakarják dobni maguktól az isteni kinyilatkoztatást és a Hitet, melyre pedig ép oly szükségünk van, mint a kenyérre; a kik verejték hullatása nélkül akarnak élni — azok összecimboráznak az Ördöggel, aki azután folyton hívja és csábítja őket, el egészen annak a tarnak hirdetéséig — mely az u. n. *communismust* szentesítve, nem teszen különbséget a jámbor, istenfélő, szerző és takarékos ember — valamint a teljes állatiasságában vergődő, iszákos, kártyás, pusztító ember között!!

Azonban különbséget kell tennünk a munka és a munka között!! Mert, igenis viszont azoknak, kiket a sors oly szerencsés helyzetben juttatott, hogy a világi javak eloszlása szerint abban a helyzetben vannak — hogy embertársaik munkáját díjazniok kell és lehet — ezeknek sem szabad az emberi fizikai erőt túlhaladó feladatokat róni felebarátunkra és csekély tehetségemnek minden erejével fordulnék mindenha olyan eszme — áramlatok ellen, melyek a teremtés dicslényét, az embert — pénzért rabszolgává akarná tenni, kiről akár a bőrt is lenyuzhatná; az ilyen eszme áram-

latok ellen, melyek pedig napjainkban újra kísértgetnek — első sorban küzdeni és érettök talán el is vérezni, a legdicsebb sorsnak tartanám — ámbár rólam ugyan senki el nem mondhatja, hogy én szociálista volnék!!

Azok a szociálisták és pedig azok a „valódi“ szociálisták, kik folytonosan zugolódnak sorsuk ellen, kik a munkát, a földilétnek ezt a legnagyobb gyönyörűségét — tehernek tartják; kik bosszura gondolnak azok ellen, kikről néha és legtöbbször nagyon tévesen azt vélik, hogy könnyebben élnek mint ők; és azok az igazi, a legvadabb szociálisták, a kik a munkálkodó gazda ember ellen tör-törnek és törnek az Isten bölcs rendelkezése ellen, midőn az összes emberi nemzedék számára égi ajándék képen adott, jégtől, zivatartól megőrzött kész megérett gabonát — kárba akarják vesztetni, csak azért, hogy a ki ezért fáradott — annak hasznát ne láthassa!!

Van, igen tisztelt gazdatársaim, Magyarországon egy ur, egy kiváló gazda, egy dus gazdag gróf — hallgassuk csak meg őt, hogy mit mond egyik kiváló könyvében a mezőgazda helyzetéről.*)

---

*) Gróf Mailáth József, kiváló társadalom tudományi és közgazdasági író és szónok, főrendiházi tag; az erdélyi

A gazdának, állapota valóban nem irigylendő, a világszociális versenyének támasz nélkül ki van téve, az előhaladott pénzgazdaság hálójában tartja fogva; a terhek, melyeket a község, a megye, az egyház, a társadalom, az állam ráerőszakolnak — mindig jobban, nyomják, az internacionális börzének játéklabdája lett, a különböző uzsorák nemei fojtogatják, az örökösödési jog szintén hátrányára van s az adósságokkal szemben a törvény is védtelenül hagyja! Ily körülmények között csak bérletjévé lesz birtokának, sőt a legtöbb esetben, elveszti azt, mert a sokat dicsért szabadság helyett a legnagyobb *gazdasági függésbe és rabságba* esett!**)

Ime ily találóan nyilatkozik ez az érdemes-államférfi a mezőgazda helyzetéről, de a szociálista mindezekkel nem törődik, hanem jön és a fentebb érintett nyomoroktól sújtott gazdát mintegy betetőzésül, vad indián módjára „megskalpolja“ és szívtelenül a szemébe nevet, midőn a veszendőbe menő termés learatásáért sikerült neki még egyszer oly magas munkabért kicsikarnia.

---

róm. kath. püspök fítestvére, lakik Perbenyiken, Zemplén megyében. E műve: Szociál-politikai beszédek és tanulmányok. Budapest, 1903.

**) Szociálpolitikai tanulmányai 108-ik oldal.

De ne időzzünk tovább a szociálistáknál; nekem erős meggyőződésem, hogy nemsokára a törvényhozás fogja őket figyelmére méltatni és az u. n. általános választói jog kérdésénél a *haza* és a *föld* szeretetének kérdését kiválóképen figyelembe veszi.

Bátor leszek most által térni a Mailáth nyomán haladva, arra a társadalmi programra, melyet székely népünknek is meg kell legalább is ismerni s a mennyiben lehetséges követni boldogulása elérésére. Azért követem itt a nemes gróf irány elveit, mert ezeknél kitünőbbeket sem *Raiffensteintől*^{*}) sem *Schulze-től* nem olvastam s főleg, mert hazai s így székely viszonyainkra is kiválóan találunk.^{**})

Egy község gazdasági életének föllendülésére alig van intézmény, mely jótékonyabb hatással lenne — mint a *hitelszövetkezet*. Részemről csak azon csodálkozom, hogy ilyen vármegyénkben s általában a székelyföldön nagyon kevés van, pedig

^{*}) Raiffenstein F. W. híres munkája A hitelszövetkezetek, mint eszközök a falusi népesség bajainak elhárítására.

^{**}) Mailáth J. gr. Szociál-politikai tanulmányai és beszédei 113-ik s következő old.

a hitelszövetkezeteknek előnyei nagyon is szembe-
ötlők.

Először is e szegényebb kis gazdákat ki-
mentik az uzorások körmeiből, olcsó kamat
mellett a szükséges forgó tőkét adják; a vissza-
fizetést megkönnyítik, takarékosagra ösztönöznek
és szoktatnak, a gazdálkodókban az összetartozan-
dóság és az érdekközösség érzetét fejlesztik, a
tagokat önmegtadagra és önmérsékltre tanítják,
takarékosagra és jobb gazdálkodásra serkentik*)

A hitelszövetkezetből fejlődik ki minden fajta
pl. a *fogyasztási* szövetkezet; a mezőgazdasági
és ipari termékek *értékesítő szövetkezete*: gyümölcs
és tojás értékesítő szövetkezet stb.

Azonkívül igen életre való eszme az is, hogy
az *italmérési és fogyasztási adók* mindenütt a köz-
ségeknek maguknak adassanak bérbe, mi által azok
szintén jelentékeny jövedelemhoz jutnának**)

A szövetkezeti eszméket Mailáth József gróf-
nemcsak hirdette élő szavakkal és ihletett tollal
hanem azok létrehozásán vidékén tényleg fárado-
zott és anyagi áldozattal is hozzájárult megterem-
tésükön.

---

*) Mailáth.

***) Mailáth idézett műve.

Községében Perbenyiken, a községi r. k. tanítóval *Lipták Sándorral* egyetemben alakították meg az *első* hitelszövetkezetet, 1894/5; azt követte csakhamar a bolyi, agárdi, b.-szeredahelyi, cigándi karádi, n.-rozványi és a király-helmezi hitelszövetkezetet Majláth gróf 1897. dec. 31-én megalakította a *felső-tiszai vármegyék hitelszövetkezeteinek szövetségét*, melyhez Abauj, Bereg, Szabolcs, Ung és Zemplén megyék csatlakoztak és midőn azon a vidéken a socialista mozgalmak valóságos *zendüléssé* fajultak: a gazdáknak a szövetkezés, az érdekközösség érzete annyira felébredt, hogy csakhamar magában Zemplén megyében 28 hitelszövetkezet alakult és működik jelenben is, pedig e megye egyik fő terrenuma volt annak idejében a híres „Várkonyi”-féle socialista agitációknak!!

Mindezeket jó leszen nyitott szemmel nézni nekünk is — egyre jobban elfajulni kezdő gazdasági életünkben.

Tisztelt gazdatársaim! Lelkesedéssel és elfogadó szívvvel olvastam az általam már sokszor felemlített gróf nemes munkálkodását s habár érzem, hogy mint a bibliai közmondás mondja „én még saruit sem oldhatom meg néki” — engedjenek meg kötelességemnek tartottam munkájára és

munkálkodására azért is fölhipni becses figyelmöket, mert úgy hiszem és tudom, hogy zilált székely közgazdasági életünknek ily hatalmas és önzetlen támasztékokra és oszlopokra lenne szüksége, hogy a székely ügyek virágzó stádiumába juthassanak; legyen ő és az ő műve egy világító fáklya a gazdasági élet terén; nekünk, a mi vidékünknek is vannak gazdag mágnásai, előkelő nemesei, dus gazdag földbirtokosai és gyárosai: kérem őket, vegyék egy kissé kezökbe a kis gazda ember sorát is, ne legyenek idegenek az egyszerű, józar és becsületes kis gazda osztályhoz, alakítsanak szövetkezeteket, népkönyvtárakat, kaszinókat — és a szocializmus egyre jobban fenyegető réme örökre számüzve lesz köreinkből!!

Én, engedjen meg nekem a szives és türelmes olvasó, ha magamról is beszélek, csekély erőmhöz és tehetségemhez mért kötelességet vélek teljesíteni ez igénytelen cikksorozat közreadásával. Én szegény ember vagyok és csak is ilyen számba jöhetek a nagy világhoz képest: de lángoló szívem minden dobbanása népemé és nemzetemé: a dicső székely népért kicsinyke tollammal küzdeni és fáradni, mindenha kötelességemnek ismerendem; sokszor volt alkalmam magányosan

is bolyongani a székely ős erdőkben, hol mint a költő mondja: ... semmi hang, a vad madár kiáltásán s az örökké élő zuhatagon kívül nem zavarja a napvilágos éjfélt ... itt, ilyen helyeken tett szívem szent, ünnepélyes, néma fogadalmar arra, hogy ezt a szép földet, szülő hazámat, ezt az imádott Székelyországot legjobb erőmmel és minden igyekezetemmel hiven szolgáljam!

Ezen subjectiv intermezzo után vissza kell térjek a prózára.

Jelenlegi kormány — férfaiinknak többször hangoztatott kijelentése volt az u. n. progressziv fokozatos adó rendszer életbeléptetése. Ez, mélyen tisztelt gazdatársaim, a mai határozottan *tul magas földadó* kulcsnak *igazságosabb* alapokra való fektetése volna.

Még egy eszmém van, melyet bátor vagyok mélyen tisztelt gazdatársaimnak a legmelegebben pártolásra ajánlani; és ez a fa és erdővédelem. A székely gazdatársadalom jövője összefügg a székely bércek erdőinek megbecsülésével. Alig van még az országnak fában oly dus területe, mint a Székelyföld, de már itt is csak a multté kezd lenni a régi dicsőség. Ma-holnap tarlottak, kopa-szok kezdenek lenni a hegyek. Ez pedig kétsze-

res veszteség főleg ott, hol *fű* sem terem helyébe. A fa értéke pedig folyton meg lesz és nőni fog.

A székely községeknek kezét kell fogniok az erdei orzókkal szemben is. Ezek száma óriásilag elszaporodott. Minden gazdakörnek és szövetkezetnek sürgetni kellene, hogy a kézdivásárhelyi s más gazdasági egyesület minél hamarább írjon föl *memorandumot* a magas kormányhoz, hogy az állami erdővédelmet teljes mértékben terjessze ki mindennemű erdőbirtokra. Szaporítsa az állami erdő-védek azaz erdőőrök számát, az állami költségvetés ezt bőven, elbirja és állampolgárok vagyona épentartásában a költség kamatostól meg térül.

Ne feledjük el mélyen tisztelt olvasóim, hogy *élet csak ott van* ahol vegetáció van, ahol a felhők járásait, a szelek fordulását, a szép fákkal benőtt hegyek kiegyenlítik. Fű csak ott terem, hová harmatot és esőt vonz a fák lombkoronája. Csak az a fű ér valamit, csak annak van zsirtartalma, melyre delelőben *árnyat* vetnek a jótékony fák, de ha pillanatnyi haszonért erdeinket kiirtjuk, avagy ügyefogyottságunkból elorzani hagyjuk, hogy más pénzljen belőlle: akkor csakhamar homok-felhők fognak száguldani vetéseink fölött

is és nyomukba fog lépni majdan az éhség, a a betegség és a járványok csontvázai. Ezért hát becsüljük meg ősi kincsünket: az erdőt, a mig nem késő.

Immár végére jutottam, mélyen tisztelt olvasóim, igénytelen értekezésemnek és nem mulaszthatom el, hogy egy reám nézve örökre feledhetetlen jelenetet ide ne iktassak.

A nagy politikai válság idején volt... Ragyogó fényes vasárnapi nap. A pompázó tavasz minden bűbájával, minden varázsával ráborult a magyar fővárosra, Budapestre. De az emberek szívében ott ült az aggóató félelem, arczukon ott mutatkozott a szorongás, hogy hát mi lesz? ... Mi lesz az édes magyar haza sorsával? Az emberek oly némán, oly szomoruan járkáltak az utcákon mintha temetésre készültek volna... És egyszerre csak ott a Kerepesi-ut végén föltűnni kezdett egy rivalgó, hatalmas tömeg. A Fejérváry kormány fölheccelte volt a szocialistákat... Jelző táblák és zászlók alatt vonult ezernyi nép és valami irtóztatos, balsejtelemmel eltöltő hangon, komoran szállt szét a légben és az utcák terein az ismeretes forradalmi dal első szózata:

Fel honfiak, polgárok talpra —
 Itt a dicsőség reggele!...
 Ellenünk zsarnokink uralma
 Véres lobogót emele!
 Véres lobogót emele!

Oh, mily ijesztően hangzott vissza épületekről, az ablakokról e dalnak végső refrénje!... Bezárultak az ablakok, kereskedők és kávéházások egyszerre lebocsátották üzleteik vasfüggönyeit... Az emberek sietve menekültek e bőszült csoport elöl és amint bezárultak az ajtók és az ablakok a menet útjában: akképpen zárkózott be a reménység halvány sugara is a szivekben, hogy jobbra fordul a magyar nemzet sorsa.

De im' egyszerre csak a liget felől, az Andrássy-ut végén kezd kibontakozni egy még hatalmasabb tömeg... elül egy délceg fiatal ember, fekete diszmagyarban, sastollas csákóval és izmos karokkal emelte a dicső nemzeti trikolor hatalmas rudját, utána jöttek a nemzet képviselői és ezernyi, beláthatatlan sokaság és mind csendben, halkán, mintha várnának valamit, vagy tán valakit...

A két menet egymással szembe ért... Oh, hogy fölillantak a szemek; az emberek oda kaptak, ahol *a kard* szokott állani. Mi nézők szivdobogva lestük, hogy most, egyszerre rája kellene

rohanni erre a látható és láthatatlan ellenségre...
 Oh, ha nemzeti zászlósok reá rohannának a másokra, iz és csont nem maradna épen azokban...
 És ekkor egyszerre, mint a templomban az imádságos ének szokott fölcsendülni, oly áhítatosan, oly mély megadással csendült fel egyszerre a nemzeti táboron a dal:

Isten áldd meg a magyart
 Jó kedvvel, bőséggel...
 Nyujts feléje védő kart,
 Ha küzd ellenséggel
 Balsors akit régen tép,
 Hozz rá vig esztendőt:
 Megbühödte már a nép
 A multat s jövődőt!!

Ez a hang, ez a dal, hogy elnyomta a másikat!...
 Még az ellentáborból is, akiben egy csepp magyar vér volt., ide átalott ezekhez. A szociálisták egy része eldobta jelző tábláit és beállottak a sorba és együtt énekelték a Himnuszt... Hogy röpültek ki e hangra, e dalra az ablakok, hogy tépték föl a kereskedők a vasfüggönyöket! Minden ablak, minden ajtó megtelt egyszerre emberfővel, mindenki mosolygott, örvendezett, a hölgyek kendőkkel integettek, virágot dobáltak a me-

net útjára, egész diadalmenet volt a József-körutra!

A József-köruuton, a függetlenségi párt helyiségével szemben megállott a menet. Megállottunk. És akkor az állvány ajtajában megjelent Magyarország élő legnagyobb szónoka: Apponyi Albert gróf és a többi közt körülbelül a következő beszédet mondotta:

„Tisztelt Barátaim!

Midőn ezen válságos pillanatban Önök Magyarország önállóságáért és függetlenségéért küzdenek: ne feledjék el, hogy gazdasági hatalmat és önállóságot ép oly kevéssé lehet gazdasági tevékenység nélkül elképzelni, mint politikai hatalmat, politikai küzdelem és politikai tevékenység nélkül!...

* *

*

Ezzel végzem be én is, mélyen tisztelt olvasóim, e hosszúra nyult cikksorozatot; hogy nem ringatózunk talán álmokképekben, midőn örömmel kijelenthetjük, hogy az élet minden terén bizonyos gazdasági föllendülést észlelhetünk.

De fellendülés kétségtelen oka — a gazdasági tevékenység. Mindenesetre csak az a gazda juthat előbbre, aki igyekvő és tevékeny és aki

számot tud vetni birtokának minémüségével, termőképességével, aki józanul belátja, hogy nem szabad kizsarolni a földet s nem mindenütt kellend kalászos gabonát termelnie, hanem okszerű állattenyésztéssel és takarmány-növények termelésével is kellend foglalkoznia.

Igy lesz az igaz munkán Isten áldása és én szivemből kívánom, hogy székely véreinken igaz, becsületes munkájuk után csakugyan rajta legyen a jó Isten gazdag áldása, hogy beteljesedjék a legnagyobb magyarnak: Széchenyinek egy ilyen mondása: *Székelyország nem volt, — hanem lesz!*

Torja, 1906. december havában.